

Paul HAN MIN TAEG, *La connaissance naturelle de Dieu chez Henri Bouillard (1908 – 1981). Approche historique et théologique*, Paris 2015, *Les éditions du Cerf*, ss. 519.

Francuski jezuita Henri Bouillard (1908 – 1981) należy do grona francuskich teologów i filozofów ubiegłego stulecia, którzy wyraźnie przyczynili się do odnowy i wypracowania współczesnego kształtu teologii fundamentalnej, a jednocześnie do wypracowania nowego sposobu prowadzenia dyskursu teologicznego. Opracowania pewnego wymiaru myśli Bouillarda podjął się Paul Han Min Taeg, profesor teologii fundamentalnej i wprowadzenia do teologii na Uniwersytecie Katolickim w Seulu w Korei Południowej. Autor podejmuje próbę przedstawienia francuskiego teologa XX stulecia jako zdecydowanego obrońcy naturalnego poznania Boga, zwłaszcza w perspektywie krytyki Karla Bartha.

Prezentowana publikacja jest studium chronologicznym refleksji Bouillarda, które umożliwi dostrzeżenie ważnego przesunięcia w sposobie ukazywania racjonalności wiary. Na początku Bouillard opiera się na metodzie immanentnej francuskiego filozofa Maurice'a Blondela, aby wyjaśnić „logikę wiary”. Następnie poszukuje wspomnianej logiki odwołując się do koła hermeneutycznego „wiary” i „rozumienia” św. Anzelm.

Bouillard jest zainteresowany procesem rozumienia wiary i podejmuje dialog z religią i z filozofią agnostyczną Erica Weila. W ten sposób dokonuje oryginalnej artykulacji pomiędzy objawieniem i wiarą, która to artykulacja przybiera trzy poziomy: doświadczenie transcendencji, doświadczenie religijne i doświadczenie teologiczne wiary.

Autor na wzór Bouillarda poszukuje zakorzenienia wiary w doświadczeniu ludzkim ujmowanym w swojej całości. To doświadczenie warunkuje także dostęp do zrozumienia wiary i konstytuuje całość warunków możliwości wiary. Taka zmiana prowadzi do dialogu z kulturą coraz bardziej zsekularyzowaną i naznaczoną zarazem obecnością różnych religii.

Publikacja składa się z Wprowadzenia, dwóch podstawowych części i konkluzji. Każda część ma strukturę rozdziałów. Część pierwsza składa się z 4 obszernych rozdziałów, podobnie część druga (rozdz. V – VIII). Po konkluzji Autor umieścił 3 aneksy (pierwszy dotyczy refleksji Bouillarda o koncepcji natury czystej /*natura pura*/; drugi prezentuje plan wykładu apologetyki zaproponowany przez jezuitę w 1961 r. oraz szkic traktatu o Objawieniu z 1972 r.; trzeci zawiera krótki tekst autor-

stwa H. de Lubaca dotyczący dwóch publikacji K. Bartha. Bibliografia zawiera zbiór wszystkich publikacji Bouillarda, studia i publikacje za-inspirowane jego myślą oraz literaturę pomocniczą. Publikacja zawiera także wykaz skrótów oraz indeks nazwisk cytowanych. Prestiżu pracy dodaje wprowadzenie do publikacji autorstwa J. Doré, dawnego profesora Instytutu Katolickiego w Paryżu i słuchacza Bouillarda, honorowego dziekana tego wydziału i emerytowanego biskupa Strasburga.

We Wprowadzeniu Autor rozpoczyna od prezentacji kontekstu, jaki zakreśla głoszenie Ewangelii w Korei, gdzie Kościół pojawił się pod koniec XVIII wieku, a w ostatnich latach charakteryzuje się widocznym i dynamicznym rozwojem. We Wprowadzeniu także Autor prezentuje podstawy teologii fundamentalnej Bouillarda. Szczególnie akcentuje relację między objawieniem i egzystencją człowieka. W „Logice wiary” Bouillard odślania i akcentuje tajemną korespondencję między logiką egzystencji ludzkiej i wezwaniem do uczestnictwa w misterium chrześcijańskim.

Prezentując projekt swoich poszukiwań Autor precyzuje, iż jego badania nie dotyczą „teologii filozoficznej” ani „teologii religii”. Swój obszar badawczy ogranicza do teologii fundamentalnej Bouillarda, chcąc zbadać zmianę podejścia do poznania naturalnego Boga w perspektywie rozróżnienia między objawieniem i egzystencją człowieka. Autor podejmuje trud śledzenia ewolucji na jej różnych etapach w teologiczno-filozoficznej refleksji Bouillarda. Celem Autora jest przede wszystkim ukazanie racjonalności wiary, co oznacza zarazem ukazanie znaczenia pojęcia poznania naturalnego Boga w teologii fundamentalnej Bouillarda wraz z całą jego ewolucją i rozwojem.

Autor podejmuje kwestię ewolucji teologii fundamentalnej w ujęciu Bouillarda, postępując według porządku chronologicznego. Zauważa w całokształcie refleksji francuskiego teologa logikę obecną w jego publikacjach i artykułach, podobnie jak nowość, jaką wnosi każdy jego tekst do realizacji globalnego projektu teologii fundamentalnej. Chodzi o ruch globalny i wewnętrzny jego myśli. Autor zauważa, iż pojęcia podstawowe dla jego refleksji nie pojawiają się w każdym etapie refleksji francuskiego jezuitę. Autor jest jednak zdania, iż pojęcie nie jest zredukowane do jego wyrażenia. Jeśli nie występuje sam termin bezpośrednio, to nie oznacza to jego braku w całym dyskursie.

Pierwsza część ukazuje relację Bouillarda do naturalnego poznania Boga w perspektywie ekstrynsecyzmu. Zakres jego refleksji dotyczy okresu od św. Tomasza z Akwinu do K. Bartha.

Pierwszy rozdział dotyczy tematu nawrócenia i łaski u św. Tomasza z Akwinu. Jest to problematyka, od której Bouillard rozpoczyna swoją pracę naukową. Refleksje Akwinaty nie mają nic wspólnego z przyjętym później ekstrynsecyzmem teologicznym. Jego podstawową intencją jest przemyślenie misterium chrześcijańskiego w perspektywie ewolucji czasu i człowieka, aby ukazać znaczenie prawdy chrześcijaństwa dla człowieka danej epoki.

Drugi rozdział tej części jest poświęcony Bouillardowskiej refleksji dotyczącej myśli Maurice'a Blondela i zaproponowanej przez niego metody immanentnej. W dialogu z Blondelem pojawiła się nowa orientacja teologiczna. Krytyczny egzamin metody immanentnej pozwolił spojrzeć na więź, która wiąże chrześcijańską wiarę i refleksję filozoficzną.

Trzeci rozdział proponuje refleksje dotyczące K. Bartha. Bouillard zastanawiał się zwłaszcza nad problematyką usprawiedliwienia i współpracy człowieka z łaską. W dyskusji z teologiem ewangelicko-reformowanym Bouillard zastanawia się nad relacją zachodzącą między Słowem Bożym i ludzką egzystencją.

Czwarty rozdział zakreśla refleksje wykraczające poza chrystocentryzm Bartha, który charakteryzuje się minimalizowaniem roli człowieka w spotkaniu z Bogiem. Refleksje tego rozdziału wykraczają poza naturalną teologię klasyczną.

W omówionej pierwszej części interlokutorami Bouillarda są Blondel i Barth. Cała refleksja koncentruje się wokół problematyki naturalnego poznania Boga, które staje się dla jezuita „warunkiem transcendentnym chrześcijańskiej wiary” (*condition transcendante de la foi chrétienne*, s. 170).

Druga część przedstawia znaczenie naturalnego poznania Boga w procesie Bouillardowskiej ewolucji teologii fundamentalnej. Obejmuje ona etap refleksji od 1961 – 1981 r. Autor dzieli ten okres na dwa etapy: 1961 – 1973 i 1974 – 1981. Koncepcja poznania naturalnego Boga uległa tu wyraźnej modyfikacji w związku z krystalizowaniem się nowej koncepcji teologii fundamentalnej. Dwa projekty teologii fundamentalnej z 1961 i z 1972 r. wskazują na decydującą zmianę czy nawet ewolucję spojrzenia. Autor wyraźnie precyzuje przekonanie Bouillarda, że zadaniem teologii fundamentalnej jest ukazanie wiarygodności chrześcijaństwa i jego racjonalności w zeświecczonym świecie.

W tej części Autor przechodzi z planu refleksji transcendentalnej na plan „doświadczenia”, gdzie Bouillard wyszczególnia doświadczenie

codzienne, religijne i chrześcijańskie. Problematyka poznania naturalnego Boga nie została umieszczona na marginesie refleksji. Jej znaczenie jest obecnie rozważane na poziomie konkretnego doświadczenia, porzucając perspektywę *a priori*. Otwierając się na dialog z E. Weilem Bouillard ukazuje sposób, w jaki można przezwyciężyć opozycję między „myślą świecką” i religią, oraz sposób, w jaki „myśl świecka” może stać się „miejscem” myślenia o Bogu. Autor podkreśla, iż dla Bouillarda codzienne doświadczenie oraz „bycie w świecie” posiada wymiar religijny.

Część druga rozpoczyna się od rozdziału piątego, który przedstawia przejście od apologetyki do teologii fundamentalnej. Rozdział szósty charakteryzuje teologię fundamentalną jako poszukiwanie nowej racjonalności wiary. Rozdział siódmy przedstawia kwestię przejścia od naturalnego poznania Boga do doświadczenia ludzkiego. Ósmy rozdział zarysowuje poznanie naturalne Boga w perspektywie hipotezy trzech wspomnianych wyżej poziomów doświadczenia.

Kończąc Autor formułuje pytanie, dlaczego Bouillard otwiera swoją teologię fundamentalną na religię i dlaczego na filozofię agnostyka E. Weila? (s. 427). Walka z ekstrynsecyzmem była przewodnią myślą w całej intelektualnej przygodzie Bouillarda, i to od jego doktorskiej tezy o św. Tomaszu do ostatniego artykułu poświęconego myśli Weila.

Ukazując relację między naturą i nadprzyrodzonością Bouillard sformułował nowe zadanie dla teologii fundamentalnej: przemyśleć więź wewnętrzną i intymną zachodzącą między objawieniem Bożym i ludzką egzystencją, zachowując transcendencję i darmowość objawienia oraz pełną autonomię człowieka. W refleksji Bouillarda chodziło o ponowne przemyślenie misterium Bożego w perspektywie rozwoju czasu i ludzkiego ducha. Chodziło o określenie prawdy chrześcijaństwa dla człowieka konkretnego czasu. Stąd Bouillardowi potrzebne były nowe narzędzia oraz otwartość na dialog z teologami i filozofami swego czasu, zachowując jednocześnie wierność Tradycji Kościoła, aby w ten sposób lepiej wyrazić relacje między objawieniem i egzystencją człowieka. Dzięki temu spojrzeniu Bouillard nadał nowe kierunki teologii, które z kolei wpłynęły na rozwój teologii fundamentalnej, zwłaszcza francuskojęzycznej, po Soborze Watykańskim II.

Walka z ekstrynsecyzmem w teologii przyczyniła się do odejścia od „teologii filozoficznej”, którą Bouillard faworyzował od swojego spotkania z M. Blondelem. Modyfikacja koncepcji poznania naturalnego

Boga była symptomem głębszej zmiany perspektywy myślenia, która zarysowała się wraz z podjęciem naukowego dialogu z postaciami takimi jak: św. Tomasz z Akwinu, M. Blondel, K. Barth, E. Weil.

W studium apologetyki klasycznej i tym dotyczącym religii pojawia się wyraźne ukierunkowanie na perspektywę teologii fundamentalnej, której zadaniem jest otwarcie na głębsze rozumienie wiary i odrzucenie ekstrynsecyzmu teologicznego. Tak rozumiana teologia fundamentalna prowadzi do zaproponowania nowych relacji między naturą i łaską, między naturą i nadprzyrodzonością. Bouillardowi chodziło głównie o odrzucenie koncepcji zaproponowanych przez niektórych teologów neotomistycznych i przewyciężenie dualizmu, który uderzał w myśl chrześcijańską. Publikację kończą refleksje dotyczące wiary i kultury w Kościele koreańskim, oczywiście poczynione w perspektywie refleksji francuskiego jezuitę.

Obszerna, bo licząca ponad 500 stron publikacja jest godna uwagi. Głównym powodem jest przybliżenie i opracowanie refleksji Bouillarda, teologa trudnego i wymagającego, który wciąż oczekuje na odkrycie oraz na dalsze opracowania jego myśli, a także na podjęcie refleksji w jego duchu. Bouillard charakteryzował się wspaniałą intuicją teologiczną i zdroworozsądkową, która pozwoliła mu na właściwą, choć trudną ocenę swojego czasu i roli chrześcijaństwa w życiu człowieka. Dzisiaj chrześcijaństwo, a wraz nim człowiek, znalazło się w nowym kontekście i w obliczu nowych wyzwań. Z pewnością warto sięgnąć do wciąż aktualnych propozycji Bouillarda, aby we współczesnym kontekście zaproponować nowe kierunki argumentacji ukazujących wiarygodność chrześcijaństwa.

Ks. Sławomir Zieliński
Katowice, UŚ